Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 146 (11043) | 1979 чылдың июнь 24, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 кеп

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ДЫШТАНЫП ЧОРУПКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев июнь 22-де дыштанып чорупкан.

Эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарылары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары үдээннер.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ БАЗЫМЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле АКШ-тың Президентизи Джеймс Картер оларның ат салганы керээни сагыш-сеткилим ханызындан тайыштым. Кижи амытанның эртемниг угаан-сарыылы чер иштинге сая-сая чылдарда чаштып чыткан атомнуң күжүн ажыдып тыпкаш, бистиң чурттап турарывыс бо чер бөмбүрээн безин узуткап болур хире дайын чепсээн кылган болгай. Вена хоорайга ат салдынган керээ болза моон соңгаар стратегтиг шаап халдаашкын чепсектерин бүдүрүп кылырын кызыгаарлаар дээн-дир, ол болза мун-муң километр далай-хемнерни кежир, таңды-сыннарны ажыр аткылажыр чепсекти кызыгаарлаар дээни ол-дур. Черге дүшкен частыр кара чаңгыс огу хевизиг суурну туржук, улуг хоорайны безин чер кырындан арылдыр хуюктаптар чепсекти бүдүрүп кызыгаарлаар дээни ол. Ук керээ болза бистиң Совет чурттувус биле Американың арадында моон соңгаар таарымчалыг харылзажырының эптиг аргазы боор турар болгаш харын-даа бүгү чурттарның аразында тайбың үени тургузарынга база эптиг, найыралдыг чурттаарынга идегелди бээр.

Совет эрге-чагырга чырык чер кырынга догуннап бодараан хүнүнден эгелээш хамыкты мурнай чорудуп келген политиказы болза тайбың чурттаар, тайбың ажылдаар, чаа-дайынга удур тайбың дээш демисел дээрзин совет кижилер билир. Тараа тарыырда—тайбың херек. Мал малдаарда—тайбың херек. Бажың тударда—тайбың херек. Чаш ажы-төлдүң өзүп доругарынга—тайбың херек. Саян сыннарның чоргааралы сайгылгаан станциязын тударда — тайбың херек. Кижиниң сагыш-сеткилин хайныктырын келир чечен чогаалды бижиирде—тайбың херек.

Вена хоорайга Л. И. Брежнев биле Дж. Картерниң ат салганы керээ болза моон соңгаар атомнуг чепсекти харын-даа шуут хоруурунуң эге баштайгы базымы дээрзинге бүзүрээр апаар.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.
чогаалчы.

БАМ-че аъттанып кан

Бистиң республиканың бөлүк оолдар, кыстары Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу БАМ-га барын ажылдаар патриотчу күзелин илереткеннер. Эки турачылардан тургустунган шалыпчы отряд дүүн Кызылдан БАМ-че чорупкан.

Шалыпчы отряд «Нижнеангарск тудуг» трезинге барып ажылдаар. Тывадан чорупкан комсомолчуларның аразында «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехинге слесарьлап турган Николай Дюкерев, Эрзин чурттуг чоланчы Семен Сереэдар, шеригден чаа халашкан Тес-Хемден келген Семен Сандыс, Бай-Тайга чурттуг Ирина Сендажы болгаш өске-даа төлептиг ажыл-ишчилер бар.

Бистиң корр.

Уран чурулга ленинианазы

В. И. Ленинниң Төп музейинде июнь 22-де ажыттынган делгелгени «Чурулга уран чүүлүнде В. И. Ленинниң овур-хевири» деп адаан. Ону Октябрьниң баштыңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болур оюнга тураскаалткан.

Делгелгеде сураглыг совет мастерлериниң чуруктарын, скульптураларын, графиктиг ажылдарын делгээн. Оларның аразында И. Бродскийниң, П. Васильевтиң, Кукрыниксилерниң, Д. Налбандиянның чуруктары, Н. Андреевтиң, С. Меркуловтуң, Н. Томскийниң скульптура ажылдары, Владимир Ильичиге 55 чыл бурунгаар тургускан тураскаалдарның баштайгызының бирээзиниң хүлер дурааны бар.

(СЭТА-ның корр.).

Спорттуң национал хевирлеринге спартакиада

БАЙЫРЛАЛДЫЫ-БИЛЕ АЖЫТТЫНГАН

Кызылдың Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионун байырлал шинчи кирер каастан каан. Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн үүк улустарының зона маргылдаазы дүүн ында эгелээн.

Душтекниң 14 шак. Стадионнуң олуттарын көрүкчүлер долдур олурупкан. Спартакиаданың киржикчилери парадка киржирибиле чыскаалапкан.

СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи, организастыг комитеттиң даргазы А. К. Канзайга, РСФСР-ниң спорт комитетинің төлээзи Н. Старостинге, спартакиаданың кол судьязы А. Санданга парадтың командылакчызы маргылдаанның киржикчилери белеминиң дугайында рапортун берген.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи, оргкомитеттиң даргазы А. К. Канзайга сөс берген.

— Ийи орденниг Тыва АССР-ниң найысылалынга бо спартакиада үш удаа эртин турары бо. Шаңналдыг чер дээш автономнуг республикаларның, областарның, округтарның он-он эң-не шилиндек спортчулары мында чедип келген —деп, ол агезинде демдеглээн, —Оргкомитеттиң мурнундан изиг байырны чедиргеш, спартакиадага спортчу чедишкиннерни, хууда аас-кежиктi, күш-ажылга чедишкиннерни күүзээн.

СЭКП-ниң XXV съездизи күш-культураны, ооң иштинде национал спорттуң сайзырадырыныг улуг кичээнгейни салган. Ооң түүнелинде бистиң чуртувуста национал спорт сайзыраан турар. Чүгле Тыва АССР-ни алыр болза сөөлгү үш чылда ССРЭ-ниң 12 спорт мастерин, РСФСР-ниң 20 спорт мастерин, 63 спорт мастеринге кандидаттарны белеткээн. Спорттуң национал хевирлери сайзыраан турар. Бо дугайында оратор база демдеглээн.

— Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы нацияларының болгаш улустарының төлээлери бистиннге аалдап келээн турары акы-дуңма найыралды, кады ажылдажылганы быжыглаан, сайзырадып турар—деп, түүнелинде ол айыткан.

Спартакиаданың түгүн Совет Эвилелиниң гимнизи чаңгыланып, турда, командаларның капитаннары көдүрген.

Кызылдың төлээлери спартакиаданың киржикчилеринге тураскаал вымпелдерни, демдектерни тывыскан.

Спартакиадада Бурят, Тыва, Якут АССР-лериниң, Даг-Алтай, Хакас автономнуг областарының, Агинск автономнуг округтуң командалары киржип турар. Нитизи-биле 150 хире спортчу хаара туттунган, оларның аразында ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастерлери, мергежилдиг спортчулар эвээш эвес.

Спартакиада бөгүн улам-чылаар.

Бистиң корр.

Бөгүн—Совет аныяктар хүнү

ЧАЛГЫННАНГАН ЧАЛЫЫ НАЗЫН

Советтер чуртунуң аныяк салгалының чаңчыл болган байырлалын чыл бүрүде июньнуң сөөлгү воскресеньезинде демдеглеп турар. Бо хүн ону ССРЭ-ниң бүгү чурттакчы чонунуң чартыктан хөй кезии болур аныяктар, бүгү совет улус-биле кады, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодүрлүүшкүнүн байдалынга уткып турар. Үре-түңнелдиг ажылдаарынга, чогаадыкчы инициативазын хөгжүдеринге, хөй-ниитичи-политиктиг база күш-ажылчы идепкейин улам бедидеринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны аныяк салгалга, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажыдып берген. Өөренири, күш-ажылды кыдыры, Ада-чуртту камгалаары, күрүнени эргелеп башкарарынга киржири — кижиниң долу үнелиг ажыл-чорудулгазының бүгү-ле адырлары бистиң социалистиг ниитилеливистиң аныяк салгалының мурнунда калбаа-биле ажыттынган.

«Оолдар болгаш кыстарның политиктиг, күш-ажылчы, мөзүг-шынар дадыгыышкынын күштелдирери, оларга эртем-билиглерже, культураже, профессионалдыг бедик мергежилче чүткүлдерни, чоннуң байлаанга хумагалыг болурун кижизиндери комсомол организация бүрүзүнүң тодаргай дайынчы херээ болур» деп СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалында айыткан.

Партияның сагыш салыышкынынга ажыл-херектер-биле харыылавышаан, совет Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары хоочун салгалдың алдарлыг чаңчылдарын улам ыңай хөгжүдүп, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге боттарының салыышкынын киприп турар. Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу— Чаа Шагаан-Арыгның база Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хөөлбээнин чоогунга турар суурларның тудуунга, республикага хой ажылын хөгжүдеринге, капитал тудугга, амыдырал хандырылгазынга болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга оолдар, кыстар күш-ажылчы көскү чедишкиннерлиг. Чүгле студентилерниң тудугжу отрядтарының дайынчылары болгаш өөреникчилериң күш-ажылчы каттыжыышкынарының кежигүннери безин эрткен чылын республиканың тудугларынга 6 миллион рубльдің капитал салыышкынын шиңгээдип ап, улус ажыл-агыйынга төлептиг салыышкынын киргген. Студентилериң тудугжу отрядтарының ийи муң ажыг дайынчылары бо чылын улус ажыл-агыйының чугула объектилеринге ажылдаар болгаш 7 миллион хире рубльдің капитал салыышкыннарын шиңгээдирлер. 10 муң хире үстүкү классчылар бо чугула ажыл-херекке база үлүүн киирерлер.

Республикада бүдүрүлгениң шинтирлиг участоктарында 300 ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери ажылдап, 35 муң ажыг аныяк бүдүрүлгечилер, 13 муң ажыг комсомолчулар материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. «Ажыктыг чоруктун болгаш шынарның беш чылынга—аныяктарның энтузиасчы болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!», «Юбилейлиг беш чылды — Ильичиниң юбилейинге чедир доозар!» деп патриотчу шимчээшкинде үс-үс оолдар, кыстар хаара туттунган.

«Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның, Кызылдың дааранылга фабриказының, «Чечек» ательезиниң, дугаары 48 тудуг эргелелиниң, «Росводпром» каттыжыышкынының, демир-бетон кылыглар заводунуң, Эрзиниң «Нарын» совхозунуң № 3 болгаш 4 хойжу бригадаларының, «Шекпээр» совхозтуң ВЛКСМ-ниң 60 чылы аттыг, «Іээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермаларының, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң комсомолчу-аныяктар бригадаларының болгаш өске-даа коллективтериң комсомолчу-аныяктары күш-ажылчы эрес соруктуг чоруун көргүскеннер. Бүдүрүлгениң он-он мурнакчылары кызымаккай күш-ажылчы үлегерни көргүспүшаан, беш чыл планын күүседир дээш чарыштың мурнуку одуругларында киргеннер. Дыка хөй аныяктар хууда беш чыл планнарын күүседипкеннер. Бүдүрүлгениң үс-үс аныяк мурнакчылары планныг онаалдаларын оолгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир, продукцияның шынарын бедидер, билиглерин, амгы үеде әртем болгаш техниканың чедишкиннерин шиңгээдип алыр дээш демиселдиң мурнуку одуругларында туржуп, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтирлерин күүседиринче боттарының күштерин мобилизаастап турар.

Улус ажыл-агыйының сорулгаларын шинтирлээринче, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче аныяктарны мобилизастаарының херээн комсомол организациялары партия организацияларының удуртулгазы-биле улам сайзырацгайжыдып турар. Хөглүг чайгы үеин аныяктар шалыпчы иш-биле эрттирер. В. И. Ленинниң төрүттүгениниң бээр 110 чыл болур оюнга тураскаадын, мал чеми белеткээриниң шалыпчы айын июль 20-деН август 20-де чедир, аныяктарның субботниктерин болгаш воскресниктерин июль 21, 22-де болгаш август 18, 19-та эрттирер. Комсомол организациязы, аныяк кижи бүрүзү өске-даа ажыктыг, солун ажыл-херектерни үүдүрер.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында Совет Тываның оолдар, кыстары өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг чурттап, боттарының хөй-ниитичи идепкейин бедидеринге, эртем-билиглерни чедип алырынга, мергежил чедип алырынга, культурлуг дыштанырынга болгаш арга-мергежилин байыдарынга делгем аргаларлыг болуп турар.

Аас-кежиктиг чалыы назын дээш, амгы болгаш келир үениң аныяк салгалының дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга, ооң леннинчи Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке республиканың бүгү оолдар, кыстары чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкиннің сөзүн бо хүннерде база катап илергейлеп турар. Олар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев биле АКШ-тың Президентизи Дж. Картер оларның Венага ужуражыышкынының түүнелдерин сеткил ханыышкын-биле үүлдүгүнүп, чер кырынга быжыг тайбыңны чедип алырынче угланган СЭКП-ниң дашты-кы политиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле деткип турар. Тываның аныяктары Төрээн чурттуң экономиктиг күчүзүн быжыглаар дээш эргежок чугула бүгү-ле үүлдерни кылырынга долу шинтирлиглер.

Ак-Довуракта бистиң Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү нациялларының төлээлекчилери үс-үс аныяктар ажылдап турар. Оларның хөй кезии В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадында янзы-бүрү мергежилдерни шиңгээдип ап, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседир дээш демиселдиң мурнуку одуругларында чоруп турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже) эвлечер мастери Лилия Ленц, мастер Людмила Нестерова, регулировщик Алтай Амиров, оператор Татьяна Давыдова болгаш улуг мастер Сергей Кротов оларның кол щиттиң командылал диспетчер пунктузунда турары. Олар шупту комсомолчулар.

В. ШАПФУЛИННИҢ фотозу.

Хожудап турарлар чок ажылдаар

ХУУСААЗЫНДА КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

«Кызыл тудуг» эргелелинден Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Михаил Данилович Шиповаленконуң удуртканы комплекстиг бригада ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар деп эгелээшкинин деткип, ынчаар ажылдаарын боттарының социалистиг хүлээлгезиниң бир пунктузунда бижип алганнар. Ол талазы-биле бригаданың ажылының дуржулгазын ооң бригадири М. Шиповаленко биске мынчаар чугаалаан.

— Бистиң эргелелдиң бригадалары онгу беш чылдың дөрткү чылының эгезинде бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Моон мурнунда чылдарда бригадавыс беш чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседири дээш мурнакчы дуржулгаларны база ажыглап турган. «Прогул чок ажылдаар» деп эгелээшкинни «Тыва тудуг» трестиң бригадаларының аразынга үндүрдүвүс. Ук эгелээшкинни № 48 тудуг эргелелиниң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң дыка хөй тудугжу бригадалары деткээн болгаш прогул чок ажылдаарын чедип алганнар.

Онгу беш чылдың дөрткү чылында бистиң бригада ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткээн. Ол хүлээлгевисти күүседири дээш социалистиг чарышты уламна калбартып, М. В. Велигодскийниң бригадазын чарышка кыйгырдывыс. Бригада кежигүннериниң кижи бүрүзү бригаданың ажылының ниити чедишкини дээш харысалгазын билип турар. Ынчангаш онаашкан нормазын күүседирин шуптуда-ла кылып турар. Кежээнин-ве ажыл шагы төнген соонда кижи бүрүзүнүң кылган ажылын түнээр. Эртен ажыл шагы эгелээр мурнунда хүн нормазын кым кавчаар күүседеткенин база дыңнадып турар бис. Кижи бүрүзү дүүн канчаар ажылдаанын билир. Ынчангаш эш-өөрүнден хожудап калбайн, онаашкан нормазын күүседирин ыызын турар. Ажылды ынчаар организастааны бригаданың ажылдаарынга идигин берип турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары дээш хемчеглерни база ап келдивис. Ажыл шагы үскен таварылга турып келгенде, ону ыыт чок эрттирбейн, ооң чылдагаанын тодарадып, бригаданың хуралынга сайгарып, чугаалажып азы ол кижи-биле хууда беседаны кылып келген бис. СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалын бистиң бригада кичээнгейлин-биле танышып көргеш, изин-биле чүүлзүнген. Политикижизидилге ажылын кичээнгейниң төвүнге тургузар, ол чугула ажылды чүгле үе-үеден эвес, а доктаамал чорударын Төп Комитет айтып турар. Кижилер-биле ажылды доктаамал чорудуп, тайылбыр, беседаны кылып келгенивистен бригадада күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн. Сөөлгү чылдарда бистиинде чылдагаан чок ажыл шагы үзер азы хууда планын күүсетпейн турар кижи чок.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүнден ажылдың түүнели хамааржыр болгай. Бистиң бригада кежигүннери шуптузу эки ажылдап турар. Оларның аразында ылаңгыя Борис Куулар, Мария Васильева, Виктор Шувакпут, Салават Сержи, Александр Шарэвин, Лидия Беразина олар кызымак ажылы-биле эш-өөрүнге эки үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Амгы үеде бригадавыс № 16 чурттылга бажыңының тудуунда ажылдап турар. Туйбу-биле хандырылга эки, четчири-биле берип турар. Ынчалза-даа «Тудуг кезектери» комбинаттан келир демир-бетон иштики ханалар, каттар аразының шывыглары дээш оон-даа өске чамдык кылыглары чедир бербейн турар. Ынчангаш оларны туйбу-биле солуур ужурга таваржып турар бис. Оларны туйбу-биле солуурунга артык үе-шак хөй негеттинер-дир. Чижээ, демир-бетон иштики ханаларны ажыглап тургаш, туйбу бажыңның үш каждын тудуп болур үе дургузунда иштики ханаларны туйбудан салып тургаш, чүгле ийи каттты тударын доозар.

Амгы үеде бажыңның бешки каждын кылып турар бис. Электриктерниң, сантехниктерниң ажылдаарынга үтер кылыр компрессор чок, ону барык бүдүн чартык ай манап келдивис. Шак мындыг чүүлдер ажылдың темпизин ооҗумнадыр, саадлаанын болдурар-дыр.

Чазын бистиң бригада республика эмнелгезиниң корпузун улай тудуп турувуста, көдүртүр кранны № 14 механизация эргелели алгаш барганындан ол ажыл чедир кылдынмайн артып калган. Ында крышаны шып, чылыгдаары арткан. Ону чаңгыс неделя дургузунда, харын-даа оон-даа дүрген кылып доозуптун болур.

Амгы үеде тудуп турарывыс № 16 чурттылга бажыңын бо чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирери көрдүнген. Социалистиг хүлээлгевисте көрдүнген 340 муң рубльдің тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип ап, бо бажыңны хуусаазында ажыглалга киирер дээш улам-на күженишкиниг ажылдаар бис.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, бригадир М. Д. Шиповаленко; (адаанда) бригада кежигүннери ажыл үезинде.

Бригадам өмүнээзинден

Бистиң Коммунистиг партиявыс, Совет чазаавыс тайбың дээш, чурттар аразынга кады ажылдажылга дээш быжыг туруштуу-биле демисежип турар. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев Венага болган совет-америк чуулганалажыышкыннарга чораавын солуннардан номчуп, телевизорга көрүп турдувус. Ол дээрге кончуг чугула, улуг ужур-дузалыг чугаалажыышкыннар болган. Июнь 18-те Венада Хофбург ордузунга совет-америк документилерге ат салганын улуг сонуургал-биле номчудум. Кижилериниң тайбың ижинге улуг аймылды болдуруп турар стратегтиг шавар халдаашкын чепсээн кызыгаарлаар дээн керээ ийи улуг күүнге—ССРЭ биле АКШ-тың араазында чардынганын, тудугжу эш-өөрүмбиле бир дөмей, сеткил ханыышкын-биле үүлдүгүндүм.

Ынчангаш тайбын иштин кижилери, бистер, улам-на сорук кирип, Төрээн чуртувустуң улам ыңай чечектелири, күчү-күжүн улгаттырары дээш бүгү билиг-мергежилвисти берип, каш дакпыр күженишкиниг ажылдаарын хүлээнип турар бис.

Мен тудуг ажылында 1973 чылдан бээр ажылдап келдим. Шилип алган мергежилим меңээ таваржыр. Баштай ажылдап эгелээрде кандыгдаа мергежил чок турдум. Дуржулгалыг тудугжулар меңээ дузалажып, ажылга өөредип каан. Мергежилди бедилери дээш ам-даа өөренип турар мен. Трестиң өөредилгебүдүрүлге комбинадынга ажыл шагындан дашкаар өөренип турган, дашчыныңдөрткү разрядының шынзылгазын алдым.

Бо үениң дургузунда планныг онаалдамны ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчизи болгаш хүндүлел бижиктерин, шаңнал, макталды каш-даа удаа алган мен. «Тыва тудуг» трестиң мурнундан мээң чуруумну хоорайның Хүндүлел самбыразынга киирген чүве. Ажылыште мээң чедишкиннерим дээрге-ле бригадамның, коллективимниң ачызы-дыр. Бригада кежигүннери шуптувус «Кижи бүрүзү коллектив дээш, а коллеитив кижи бүрүзү дээш» деп принцип-биле ажылдап турар.

Ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткээн бис. Ол хүлээлгени амыдыралга боттандырары дээш кызымак ажылдап тур бис. Мен хууда планымны 120 хуудан кудулатпайн күүседип тур мен.

Амгы үеде бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг № 16 бажыңның тудуунда ажылдап турар бис. Ону хуусаазында доозуп, ажыглалга киирери дээш шудургу ажылдап тур бис.

Б. КУУЛАР,
«Кызыл тудуг» эргелелинде тудугжу.

Тываның
республ. научная
библиотека

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 6 (85)

Армия болгаш флоттуң амыдыралындан

ХАРЫЫСАЛГАНЫ ЖИННИР

Прибалтиканың Кызыл Тук орденниг шериг округу. СЭКП К-ның чоокта чаа үндүргелин «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалында бижээн.

Ол округтуң партия активиниң хуралынга чугаалаажы, аңаа дүүштүр округуң кылып чорутса чогуур ажылдарынга тускай планны үргүскен.

Хуралга шериг чөвүлелиниң өскүгүнү — округтуң политделел начальниги генерал-полковник И. Губин илеткел ылган.

Илеткелчи болгаш санал өргеннер: армия генералы А. Майоров, эштер В. Бартминский, Ю. Бердышев, И. Жабин, Я. Жук болгаш өскелер-даа партияның үндүргени бо чугула документини деткип, идейлиг бызыг турушка, мораль-политиктиг болгаш дайынчы бедик шынарга солдаттарны кижизидериге ол округтуң коммунистериниң ажыл-чорудулгазының программазы-дыр дээрзин үнелээнвер.

Хуралдың ажылынга Латвияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары И. Андерсен база киришкен.

Б. КАРПОВ.

ДЕЛГЕМ ОРУКТА

Забайкальениң Ленин орденниг шериг округу. Мергежик-башкарыкчының холбаргыны шимчээшкининиң ыны-биле боду чоруур арилларны установказы делгем орактан таваар чоруп орган. Таваарлаашкыда онзагай өскүве чок. Дайынчы белеткелде бар чыдар бо техника шелдениң шылгалдазын ынаңа эртер. Өөредилгеге дайынчыларның билиг-мергежили улгадыр, дайынчы техниканың клазы база тодараар, ыны-бүрү моондактарга оон шыдамы база илерээр.

Дайынчы белеткелдің чайгы өөредилгезинде капитан О. Дзисякының удуртулгазыбиле рационализатор-офицерлер Л. Чебашенко, С. Петухов олар чаа келген дайынчылар-биле чедишкиниг ажылдан турар.

А. СУПРАНОВИЧ.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ШЫНАРЫ

Соңгу чүктүң шериг бөлүү. Кезектиг гвардейжи танк полугунда гвардияның прапорщиги И. Осадский болгаш гвардияның аңаа дайынчызы Т. Асламбеков олар генералдар болгаш ренерегулярлар хынаар тускай стенди чогаатканнар. А гвардияның капитаны В. Лазовой биле гвардияның бичо сержантызы Н. Сидяев дайынчы техникага хынаада чорудар стендини кылганнар. Оларның чогааткаңы бо чаа үүл дайынчыларның дайынчы сорулгазын шынарлыг күүселиринге болгаш техникага, кыварлаар материалдарга болгаш дайынчы аппаратураларга камнаага дээш калбарган социалистиг чарышка белик көргүзүглерни чедип алырынга дыка дузалыг болган.

В. ЗАПОЛИН.

ДЕЛГЕЛГЕДЕН ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ

Одессаның Кызыл Тук орденниг шериг округу. Рационализаторлар болгаш чоадыкчыларның округ конференциязынга келген дедеттар техниктиг чогаадылга делгелгезинге мүн ажыг ыны-бүрү экспонаттарны эвелген.

Дайынчы белеткелдің чайгы өөредилгезинде дайынчылары, дайынчы техниканы ыяк белеткээриден аңгыда оларның чогаадыкчы уран мергежилин улам сайзырадып, техниктиг чогаадылга делгелгезин билдиглиг организастан турар удуртукчуларынга — инженер-подполковник И. Крууска болгаш инженер-майор В. Павлюкка дайынчылар чоргаарланып турарлар.

В. ШЕВЧЕНКО.

ДАГДЫНЫКЧЫ

«Оолдар болгаш кыстарның политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезин күштелдирер, оларны эртембилиг, культураже, профессионал бедик мергежилче чүткүлдүг кылдыр кижизидер» деп СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалында бижээн.

Аныяк салгалды кижизидериге билиг-мергежилин харам чокка берип, амыдыралдың делгем оруунче кирип чоруур кижилерниң идегелдиг улуг эжи, харын-даа адазы дег апарган хоочунвар республикавыста хөй. Оларның-биле эң баштай ужуражып таныжарга, өскелерден онзаланып ылгалбас, өскелер-биле бир дөмей, боттарының кылыр ажылын кылып, күрүнезинин, чонунун мурнунга хүлээлгезин күүседип чоруур ышкаш сагындырар. Шынында ындыг эвес. Даштындан көөрге, өскелерден ылгаттынмас, бөдүүн болгаш топтуг-томаанныг бо кижилер, чонунуң чугаалажып турары-биле алырга, бодунуң хөрөөнин ыастерлери, бедик мөлүг-шынарлыг ажылчыннар болуглар.

Ындыгларның бирээзи — Кызылда «№ 48 тудут» эргелелиниң хоочун ажылчыны, маляр-штукатуржулар бригадазының бригадири А. И. Ельшова. Августа Ивановнаның ажыл-херээ хөйге билдингир апарган, оон ат-алдары-даа республикада алгаан. Аныяк ажылчыннар хуралдарынга, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының слёттарынга санал берип, аныяк кижилерге чаг-сөзүн бере берген турарын хөй удаа көрүп келген бис.

Чугааккыр, чазык-чаагай аажы-чаңныг бо ажылчының дугайында хөйну бижип, чугаалап болур. Ол Ленин база Күш-ажылчы Алдар орденнериниң эдилекчизи, партияның XXV съездизинин делегады, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу. Бо алдар-ат, орден-хавыяа аңаа чедип келбээн, аңаа чедир күш-ажылчы орукка бергедер-даа, өөрүшкү-даа турган.

...Чеди класс дооскан аныяк уруг Иркутскинин ремесло училищезинге өөренип турда, дайын эгелээн. Заводтарга, фабрикаларга, тудугларга ажылдап турган кижилериниң хөй кезии фронтуже аъттанган, дүүнгү өөреникчи, сургуулдар оларның орнун солуур ужурга таварышкан.

Ельшованың ачазы ынак уруунга мынча деп чугаалаан:

— Бүгү назынымда тудуг кылып, малярлап ажылдап келгенимни билир болгай сен, кызым. Будук, чугайга боражы берген чорзуңза-даа, чонга ажыктыг, кижилерни өөртү бээр ажыл чүве. Шериг заводунга кады ажылдаал. Салгал салгаан тудугжу болур сен.

Күш-ажылчы орудунуң эгези ындыг болган. Адазының күзели боттанган, ынак кызы оон оруун чандыр баспаан, изин истээн, оон ажыл-хөрөөн уламчылап чоруур. Августа Ивановнаның бүгү намдарын маңаа коптарбаан, оон дагдыныкчы ажыл-чорудулгазыбиле таныжын көрөзүл.

...Августа Ивановна 1950 чылда Кызылга келген. Оон бээр-ле чаңгыс тудуг организациязында ажылдап турар. Бедик мергежилдиг, ажылынга кызымак ажылчынны эргелелдің удуртулгазы дораан эскерип кааш, бригадирлээрин аңаа сүмелээн. Тудугсууру чаа-ла сайзырап орар хоорайла тудугжуларның чедишпезин, маляр, шеверлекчи кадрларның барык чок боон турарын эки билир болгаш, ол саналды хүлээп алган. Бригадириң чымыштыг ажылы эгелээн. Тудутга келген аныяктарны тускай мергежилге өөредири-биле өөредилге пунктуларын ажыдарын ол саналдаан. Оон соонда кадрлар айтырыы чүгээртен эгелээн. Ажыл шагының соонда аныяктар теоретиктиг кичээлдерге тудугнуң нарын айтырыгларын өөренип, ажылдаар черлеринге бригадириниң арга-дуржулгазын шиңгээдип ап турган. Августа Ивановна чүгле ажыл айтып бээр бригадир эвес, аныяктарның башкызы, кижизидикчизи апарган. Баштайгы бригада бут кырынга турып, ыжыгын кээрге, Ельшованы хожудап турар бригаданың бригадириңче шилчиткен. «Аныяк коммунист, силерге баштайгы партийжи даалганы берип турарывыс ол-дур. Бригадада эки ажылдап турар, дуржулгалыг уруглар бар, чүгле эп-найыралы багай бригада эвеспе»—деп, партия организациязының секретары ынчан чагаан.

Оон мурнунда Попованың удуртун турганы ол бригада шынан-да ындыг болган. Августа Ивановна келген хүнүнден эгелээш, база-ла арга-дуржулгазын аныяктарга дамчыштыыпаан, оларның арызында кызымаккай, сагылга-чурумнуг кыстарга бүзүрелдің көргүзүп, оларны звено удуртукчуларынга томуйлап, чамдыкта бодунуң орнунгадаа артырып каап турган. Мактаарларын мактап, чалгаапайларны өөрүнүң мурнунга эгендирип — аныяк чүректерниң идегелдиг чедип алыр дээш кандыг аргаларны ажыглаваан дээр!

Ынчаргы урутларның арызындан Галина Борбак-оол черле онзаланып турган. Дыңнаңгыр, биче сеткилдиг, сагыш чованнгыр бо кыс бригадириң бирги дузалакчызы апарган. Бригаданың ажылы чоорту экижип кээрге, аңаа ажылдаарын күзээннериңе саны база көвүдеп эгелээн. Эки ажылдыг бригадириңе бригадазы черле ындыг болган— аңаа ажылдаксаар кижилер кезээде хөй болур. Өске бригадалардан үнүп чоруткаш, ажылга кирип алырын дилеп келген кыстарны Августа Ивановна кажан-даа дедир чорутпас чаңчылдыг. Оларның-биле ижин-кара чокка чугаалажып, бригаданың ажыл-амыдыралын, кавдыг эки чаңчылдынын чугаалап бергеш, ажылга кирип адыр, оларга идегээр, бүзүрээр чаңчылдыг.

Бригада ындыг янзылыг улгадын кээрге, ону ийи чарар апарган. Эң бүзүрелдиг, эки ажылдыг уруглары үскеш, оларның бригадириңге Галина Борбак-оолду томуйлаарын дагдыныкчы кыстары-биле сүмелешкен. «Тускай бригадалыг апаадың. Моон соңгаар аравыста социалистиг чарыштыг ажылдаар бис, Галя. А силер кыстар, аныяк бригадирлер адын сыкпанар» деп ол чагаан. Бригаданың ынчан ийи үстүп турганы Августа Ивановнага өөрүүчүгдаа, мунгаравчыг-даа болган. Чоокта чаа келген аныяктарның үзүлүг ажылчын болуп, чамдыктары ог-бүле тудуп, ам тускай амыдыралдыг кижилер апарганынга өөрүүвес арга чок. Ынчаарга кижи бүрүзүн бодунуң ажы-төлү дег эки билир апарган бригадирге мурнакчы ажылчыннарындан чарлыры канчан хомудаачыг эвес болуруп?

...Августа Ивановнаның бригадазының ажылдап турар тудузунга чоокта чаа чорудувус. Ол бригада Кызылдың мурнуу талазында чаа кварталда 60 ог-бүле чурттаар тудугжулар бажыңында ажылдап турар болду. Ону июль 1-де ажыглаага киирерин тудугжулар хүлээнген. Шеверлекчилер өөрүшкү-маңнайлыг ажылдап турлар. Дөрт каттың кайы бирээзинден ырлашкан кыстарның хоюг үнү дыңнаалып келди.

Хоочун дагдыныкчы үшкү каттта бир өрээлди чугайлаан тур.

— Августа Ивановна, ырлашкан кыстарынарның ажыды-биле таныжар дээш келдим — деп мөнди солушкаш, баштактандым.

Бригадириңе чугай боражы берген арны чырыш кынды.

— Дыңнаңардан, ырлажын турарының магалыын. Кымнар деп, билир силер бе? Бригадада чээрби беш кыстың бежи орус, бирээзи хакас, өскелери тывалар. А ыр ырлай бергенде оларны орустыва деп ылгаары берге:ончуг-ла найыралдыг кыстар. «Алдын» кыстар-дыр ийин. Тамара Хертек, Майя Ондар, Люба Ховалыг, Татьяна Буянды сугларны чүге дериеп мактаар боор! Ира Муравьёвавыс база эттинген болдур ийин. Ажылын каапкаш салып чоруй баар, эмин эртпир кааспаныр-будуттунупкаш, орайга чедир селгүстээр туржук чоп. Өөрү-ле ону эде кижизидин алды ышкаш— деп ол то каапты.

— Борбак-оолдуң бригадазы кандыг ажылдап тур ирги?

— Аа, Галявыс чоокта чаа үрүлүг болган болдур ийин. Өөнүң аъзын аңаа ажылчыны-лан удуртукчу чедир деп-шээн. Аас-кежиктиг уруглар. А бригада бригадирин чоктатпады. Бистің бригадавыс-биле кады бирги, ийги черден үнмейн тур.

Августа Ивановна бо бүгүнү чугаалааш, бүдүн чартык чыл болгаш пенсияже үнер дей бергенин дыңнатты.

— Августа Ивановна, ажыл чок аңаа кайын олуруп шыдаар силер, аныяктардан кайын чарлып шыдаар силер. Ажылдан келген үенерде чеже кижинин бодунарның мергежилдерге өөреткен ирги, силер?—деп, чазамыктан айтырдым.

— Санап, даңзылап чоруур турган чүве-дир ийин. Чоокта чаа бригадирлеп турган уруглар ымның эрги бүрүткелдерин дүш боон тып алдым. Номчуп орарымга кижи бүрүзү сагыжымга кирип кээр болду. Бригадирлеп турган бригадаларымга үш чүс хире кижи ажылдап турган ышкаш болду— деп кагды.

С. МААДЫ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: А. И. Ельшова дагдыныкчылар хуралында.

ТАЙБЫҢ ИШТЕ

1941 чыл. Уйнук-оол Дадарыкпаевич Донгак Тываның революстуг шериннге шериг албанын эрттирип, бодунуң төрөөн Тываның иржымын камгалажып турган. Ийи чыл эткен. 1943 чылдың сентябрьда фронтуже аъттанган эки турачыларның аразынга ол база бар болган.

Иваново области Ковров хоорайга ийи ай чаңгыс уеде белеткел эткен. Оон чоруткаш, Смоленск хоорайга Кара далайның Кубань казактарының 13-ку армиязының 8-ки дивизиязынга киргеш, аңаа база ийи ай дургузунда белеткенгеш, 1944 чылдың январь 1-де дайын шөлүнче үнген.

Ол-ла чылдың январь 28-тен эгелеп тыва эки турачы эш-өөрү-биле кады немец фашистерни чылча шаап, Украинаның Деражно, Сурмич суурларын, Ровно хоорайны хосташкан. Дубно дээш кадыг-берге, хан төгүүшкүнүг шавар халдаашкын үезинде Уйнук-оол Дадарыкпаевич аар балыглаткан. Ону соңгу Кавказтың Кисловодск хоорайда госпитальче чорудупкан. Дайынчы аңаа бир чыл ажыг үеде эмнеткеш, 1945 чылдың мартта Төрөөн Тываынга ээп келген. Кадыкшылы быжыг бээр билек, ол тайбың күш-ажылдың фронтузунче шымны берген.

1969 чыл хоочун дайынчының амыдыралынга берге болган. Уруг-дарының ынак иези мөчээн. Беш уруу-биле артып калза-да, Уйнук-оол Дадарыкпаевич ниитилелге ажыктыг күш-ажылын кагбаан. Уруг-дарының эки мөзүлүг кижилер кылдыр өстүрүп, кижизидип орар. Улуг оолдары чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудуунда ажылдап, хостуг уе-шагында дунмаларынга болгаш ынак адазынга барып, оларга дузалажып чоруурлар. Хеймер кызы— Света Суг-Аксы ортумак школаның алды дугаар клазының эки өөредилгелиг өөренникчилериниң бирээзи.

Уйнук-оол Дадарыкпаевич Донгак Ада-чурттуң Улуг дайынының II бөлүүнүң инвалиди. Ол бо хүннерде «Суг-Хөл» совхозтуң МТМ-зинде ажылдап турар. Күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуну Суг-Аксы суурнуң чурттакчыларының болгаш чоок-кавы суурларда школаларның күзенчиг, хүндүткелдиг аалчызы. Ол бодунуң болгаш фронтучу эш-өөрүнүң дугайында сактыышкыннарны чалаткан черлеринге барып, сонуургадып турар.

Суг-Аксы ортумак школаның пионер дружиназының тимуржулары хүндүлүг хоочунга дузалажып, бажын-балгадын чугайлап, оттулар ыяжын, хирээлеп, чарып, кажаа-хериминиң иштин аштап берип турарлар.

«Суг-Хөл» совхозтуң Культура бажынынга өткен чазын Тиилелге хүнүнге тураскаатган митингге кижи хөй чыылган. Аңаа Суг-Хөл эмнелгезинің улуг эмчизи О. Өөлар илеткел кылгаш, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, эки турачы Уйнук-оол Дадарыкпаевичиниң дайынчы өрүктарын база сактып чугаалаан. Митинг соонда эки турачыга белек тывысканы чыылганнарга өөрүнүүр болган.

Г. ОЧУР-ООЛ,
О. БОРАШ.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

ӨӨРҮМГЕ ЧАГАА

Кызылдың КПТУ-зун дооскаңымдан бээр он чыл болур. Ынчангы доозукчуларның амыдыралында кандыг-даа өскерилгелер болгулаан. Оларның чамдыктары-биле ында-хаяа ужуражып чугаалажы бээр-дир мен. Өөрүмүнүң хөй кезии төрөөн суурларында чурттаан, совхоз бүдүрүлгезинде эки ажылдап чоруурунга чоргаарланыр кижи-дир мен. Чижээлээрге, бистің Чөөн-Хемчик районда ынчаардагы өөрүвүс О. Шериг-оол, О. Эрес-оол, Лена Монгуш, Тамара Ооржак, Галина Ондар олар улус ажыл-агыйының ыны-бүрү адырларында механизаторлар ажылдап чоруурлар-дыр.

Ынчаарга өске районнардан бистің-биле кады өөренип турган ооллар, кыстар база хөй турган чүве. Тес-Хемден Зоя Ноозаңмаа, Зина Адыжаа, Барыын-Хемчиктен Шырын Эрес-оол, Володя Хомушку дээш оон-даа өскелер ынчан доосту. Олар ам кандыг ажыл-амыдыралдыг апарган ирги деп кижи бодай бээр чүве-дир. Мен бодум шериг албанында турар мен. Халажыр хуусаам чедип чорда, мени прапорщиктер школазынче чоруткан. Ону дооскаш, ам шериг албанында ажылдап тур мен.

Владимир Содунам,
прапорщик.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Кызыл-Суталуг Баян-Кол чурттуг эки турачы Байкара Сумбаевич Сенчен-оолдуң каяа, канчаар дайылдажып чораан, кайы тулчуушкунга өлүрткенин моон мурнунда тода билбес турдувус.

«Шын» солунга удаа-дараа үнүп кээп турар, улуг сонуургал-биле номчуурувус «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы-алдар» арынга чаңгыс чер чурттуувус, эки турачы дугайын бижээнин оон торелдери, чаңгыс чер чурттуглары сеткил ханыр, өөрүп номчудувус. Дайын шөлүнге Сенчен-оол-биле кады тулчуп чораанын сактып бижээн эки турачыларга, ол ышкаш Ровно хоорайның чурттакчыларынга өөрүп четтиргениниң Сенчен-оол кудумчузунун чурттакчыларының мурнунда солун дамчыштыр илередириң чоларчы, эки турачының кады төрөөн дүнмазының оглу О. Чадамба сурагдыг тевежи «Хүндүлелдің Демдээ» орденнин эдилекчизи, эки турачының ойнап өске эки Ч. Кыргыс, хойжу, хөй уругларлыг ие, пенсионер, эки чораан Б-У. Чошпук олар дилеп, өөрүп четтиргенин илередин турар.

Ь. БАЙЫТ-ООЛ.

Кызыл район.

Кайда силер, эки турачылар?

ФРОНТУЧУ КОШКАР-ООЛ

Дайын төнген, ынчалза-даа тулчуушкун шөлдериниге өлүрткен болгаш аал-чуртунче ээп келбейн барган дайынчылар дугайында чугаа-соот уламчылавышаан.

Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей суурдан беш дугаар класстың өөренникчизи меңээ чагаа бижээн: «Бистин суурда эки турачыларга тураскаатган тураскаал бар. Ында Кара-Сал Кара-Ламаның оглу Кошкар-оолдуң ады чүге чогул? Ол дайынының дугайында чүү билдиперил, бисче бижип чорудун көрүңерем...»

Бо чагааны 1962 чылдың март айда алган мен. Эки турачы дугайын айтыртынып, сураглап чордум. Документилерни көрүп чордум.

ХӨНДЕРГЕЙНИҢ ОГЛУ

Тыва эки турачыларның чизе-дандызын номчуп көөрге, мынчаар бижип каан боор-дур: «Кара-Сал Кошкар-оол Кара-Ламаевич 1923 чылда Хөндергей сумузунун девискээри Тере-Хая деп черге төрүттүнген. Тараачын ыызыгуурлуг. Тываның араттың революстуг намының кежигүнү, үжүк-бижик билир, ийи класс дооскан, Хөндергей сумузунуң тос дугаар арбанының хамаатызы». Бо документ өзугаар алырга, Кошкар-оол Хөндергейниң оглудур.

ӨГЛЕНГЕННЕР ФРОНТУЖЕ АЪТТАНЫШКАН

Хомлу дайынының киржикчизи Кара-Сал Кара-Лама биле сураглыг моге Сарыглар Допуй кудашкылар болу берген. Кошкар-оол биле Часкал өглевгеш, Хөндергейниң Улут-Алаакка чүгле бир ай кады чурттаанныр. Ашаа шеригже келдирти бергеш, ийи чыл боон чорда, Часкал Кызылга чедип келген. 1943 чылдың сентябрьының бир чаазында Часкал биле Кошкар-оол фронтуже кады чорупканнар. Кижиниң салым-чолу чүге таварышпас дээрил?! Тайбың турда, Часкал биле Кошкар-оол ак өгүү тиккеш, амырменди чурттап органнар. Октябрьның төрөөн чурттунче октут-боолуг немец фашистер халдап кээрге, чүлду-чүрээнден ынак ийи чалыы фронтуже эки тура-биле чоруткаштың. немец фашистиг эжелекчилериниң хоралыг огунга чара кирдирип кааннар...

АВАЗЫНЫҢ БОДАЛЫ

Кошкар-ооолдуң аваазының адын Хевеккей дээр. Ол кадайның мынчаар чугаалап чораанын Хөндергейниң кырганнары ам-даа сактып орардар: «Фронт баргаш оглум кайда, чүле канчар-ла чор ирги? Оглум кажан-на чедип келир ирги? Халаптыг дайын кажан-на доостур ирги? Оглумнуң өөрү четкилеп келген, а оон өлүрткен деп-даа, читкен деп-даа бижип чок. Районнуң шериг комиссариадынан айтырарымга, оглум Кошкарның дугайында тода харыы бербес-тир. Оглум кайда-ла ирги!?..» Хевеккей кадай фронт чоруткан оглун манап, ыглап-сыктап чорааш, кызыл-дустай берген.

ДҮНМАЗЫНЫҢ ЧУГААЗЫ

Кара-Лама ашактың өөнге ийи кыс, үш оол өзүп келген. Оларның ам чүгле хеймери чурттап чоруур. 1977 чылдың август 14-те Кошкар-ооолдуң дүнмазы Чигден-оол-биле ужураштым. Ол мынча деп олурду: «Фронт барган акым-Кошкар-ооолдан чүгле чаңгыс чагаа келген. «Макпалчыымче балыглаткаш, госпитальга дөрт ай чыттым. Балыг экирип, сегий бергеш, ыяаң-ла Берлин чедир чаалажыр мен...»

Кошкар-ооолдуң дың кара чаңгыс чагаазы аваазының сыртынынын иштинте шыгжаттынып чораан. Хевеккей кадай чорта берген соонда, ол чагаа шуут чиде берген. Кошкар-ооолдуң балыглатканы шын болгу дег. Чүвени канчап билир, ол шериг эмнелгезинден экирип үнгеш, өске кезекке катып алгаш, бир-ле тулчуушкун шөлүнге өлүртүп каан боон чадавас.

АКЫЗЫН ТАНЫЙ КААН

Кара-Сал Кошкар-ооолдуң чуруун сураглап, тыварын Хөндергей школазының кызыл-исчилери шагда-ла менден дилээн чүве. Тып чадаан мен. Бир хензиг чурук тып алгаш, чара парладып алган мен. Дыка хөй кижилерге таныттырдым, харылар янзы-бүрү болгулаан.

Чорук аайы-биле гвардейжи дайынчының хеймер дүнмазынга ужуражып, ол чурукту аңаа көргүскен мен. Чуруктуң артынга оон бижээн бо: «Чурукту көрдүм. Таныдым. Хөндергей чурттуг Кара-Сал Кошкар-оол Кара-Ламаевич—мээң аным шын». Шак ынчаар шыйлаңнадыр шорбарлаашаш, адын салып берген. Бир улуг олчам ол болган.

ДОСТАЙ-ООЛ САКТЫП ТУР

Бо чылдың март 24-те үнген № 70 «Шынга» нарлаттынган эки турачы А. Достай-ооолдуң «Биске дайын херек чок» деп эгелиг үүлүн номчаан мен. «...Ровно хоорай дээш тулчуушкунга эштеривис Дыртый-оол, Кошкар-оол, Улут-Шыыр оларның өлүрткенин караам-биле көрген мен...»

Хоочун дайынчының сактыышкынынга канчан бүзүревес боор. Кара-Сал Кара-Ламаның оглу Кошкар-оол Советтиг Төрөөн чурт дээш тулчуп чораан өлүртүп каанын ол ышкажыл. Дайын шөлүнге чүү-даа болур дижири шын. Тулчуушкун шөлүнге өлүрткен дээн кижилер дириг чаныр-даа келир-ле, ис чок читкен дээн дайынчылар сөөлүнде барып маадырлыг чорук кылганы-даа илерей бээр-ле.

Ам чүл дээрге, Хөндергейден дайындыва беш кижи аъттанган, дөрт оол ээп келбээн, чүгле чаңгыс эмчи уруг чаныр келген. Хөндергей суурнуң ортузунда эки турачыларга тураскаатган мөнге тураскаалдың хүнзээректиг талазынга, маны дашка оюнсилбиш мынчаар бижизе кандыг деп:

«Бешки взводтуң командири гвардияның улуг лейтенантызы Сат Сурасович Бурзекей, ийги взводтуң командири гвардияның улуг лейтенантызы Куулар Данзын-оолович Товчут, гвардияның дайынчызы Канчымыр-оол Буянды-евич Сарыглар, гвардияның дайынчызы Кошкар-оол Кара-Ламаевич Кара-Сал, гвардияның дайынчызы Часкал Допуйевна Долаан (Сарыглар).

Советтиг Төрөөн чурт дээш тулчуп чораан Хөндергей чүрттуг эки турачыларывыска мөнге алдар!

Бо болза бистің үеним болгаш үелер үеде салгалдың чаңгыс чер чурттуг дайынчыларынга — алдарлыг өгбелериге- черге чедир мөгейип ёзулаанының сүзүглели болур.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.
Алдан-Маадыр аттыг музейниң эртем ажылдакчызы.

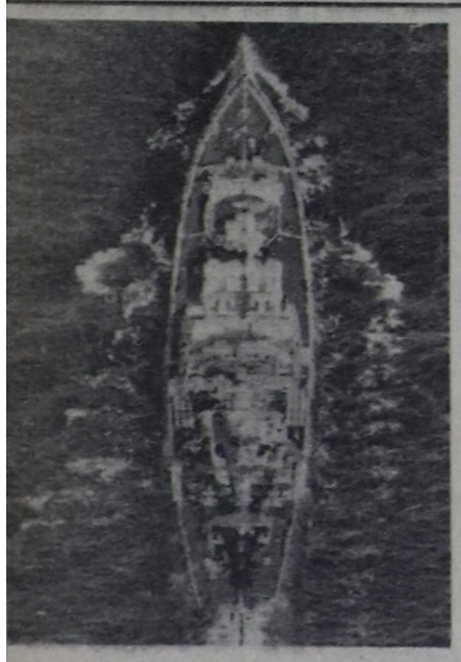

ООЖУМ ОКЕАННЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕННИГ ФЛОДУ. Оожум океанның далайжылары күш-ажылчы хүннерин ыяк пароходтарга болгаш дайынчы өөредилгеге эрттирип турар. Өөредилгеге ракеталыг торпеда-биле артиллерия боолаашкыннары — оттуг мергежилгелер күүсаттинер. Корабльдерниң ыракны походтарже үнүүшкүнү флоттуң дайынчы белеткелиниң бир кол хевири апарган.

ЧУРУКТА: ракеталыг «Адмирал Фокин» деп крейсер океанче поход үезинде.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Даарта—БЛКАЭА-ның тургустуғанындан бээр 50 чыл ою

НОГААЛАРНЫҢ ЧАА СОРТТАРЫН ТУРГУСКАН

МОСКВА. Ногаа культураларының хайнакташтырылга болгаш үрезин ажылының Бүгү-эвилелдің эртем-шинчилел институту РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүнүг зоназында хайнакташтырылга товү бооп турар.

Бүгү-эвилелдің В. И. Ленин аттыг Көдээ ажыл-агый эртемнериниң Академиязы институтуң болгаш хайнакташтырылга товүнүң эртем-методиктиг удуртулгазын боттандырып турар.

Институттуң тургускан сорттары болгаш хайнактары бүгү чүртта ногаалар тараан шөлдериниң 20 хуузун, Кара эвес хөрзүнүг зонада—50 хире хуузун эөлээн.

Амгы үеде ол институттуң эртемденнериниң турусканам-даа сее сорттарны болгаш хайнактарны күрүне шылгалдазында киргеп.

ЧУРУКТА (мурнуку одуругда): ногаа культураларының хайнакташтырылга болгаш үрезин ажылының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң директору, РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүнүг зоназынга ногаа культураларының талазы-биле төптүң удуртукчузу, көдээ ажыл-агый эртемнериниң доктору, БЛКАЭА-ның академиги, профессор П. Ф. Сокол улуг эртем ажылдакчызы, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Лидия Степановна Нестерова-биле кады лабораторияда турары.

Павел Федорович — 150 ажыг дуржулга ажылдарының болгаш үүлдериниң автору бооп турар. Оон удуртулгазы-биле картофельди, ногааларны болгаш бахчи культураларын кадагалаарының чугула хой-хой айтырыгларының талазы-биле теоретиктиг үндезиннерни ажылдап кылган болгаш тодаргай сүмелерни бергеп.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ОРГАНИЗАСТЫГ, ИДЕПКЕЙЛИГ

Кызыл үлетпүр бараанар садыының эки турачы улусчу дружиназынга шаңнал тыпсырынга турасказаткан ол коллективтиң хуралы июнь 21-де Садыг министерствозунуң кызыл-булуңунга болган. Хуралды ында партия эге организациязының секретары, № 7 магазиниин директору Н. Богомякова ажыткан. Коллективте улусчу дружинаның ажылының дугайында илеткелди Кызыл үлетпүр бараанар садыының директору А. Сат кылган.

Кызыл үлетпүр бараанар садыының эки турачы улусчу дружинниктери хоорайда эки ажылдыгларының бирээзинге санадып келген. Дружина командазында 55 дружинниктер бар болгаш олар шупту боттары билдиринишкин бижип, даңгырак берип тургаш, корум-чурум камгалалының бо эки турачы организациязынга киргеннер. Дружинниктериниң документилери дүрүм өзүтаар тургустунган, хөрек демдектери болгаш өжүнге баглаар ылгавыр демдектер кижи бүрүзүнде бар.

Эки турачы улусчу дружина командазы 1977, 1978 чылдарда болгаш бо чылдың бирги чартыында дежурныйлаашкының чаңгыс-даа удаа үзүп көрбээн. Ай бүрүзүнүң 20-ниң кежээзинде-ле Кызыл үлетпүр бараанар садыының дружинниктери, өжүнверинге кызыл постерин баглаап, хоорайже хайгылчылап үүнүптерлер. Дежурныйлаашкынга үргүлчү-ле 40—45 кижи доктаамал үүнүп турары чаңчыл апарган. Дежурныйлап турарлардан аңгыда садыгның өнчү-хөренгизиниң кадагалалын хайгаарап турар 5—6 кижи составтыг бөлүктү база үндүрүп турар. Дружинниктерни транспорт-биле хандырып турарындан автомашиналыг патрульду база үндүрүп турар болгаш ол патруль общежителерни, столоваяларны, ресторанларны болгаш магазиннерни эргип көрүп турар.

Организастыг болгаш идепкейлиг хайгыылдаашкын корум-чурум хажыдыышкынарын эндевес, оларны баш удур чайладыр ийикпе чогуур хемчээн алыры билдингир болгай. Бо коллективтиң дружинниктери дежурныйлаанда база ындыг. Эрткен чылдың күзүүнүнде улуг немхерек үүлгеткен ийи кижини тутканы милицияга дужаган. Олар дээрге иштики херек органнарының дилеп турган кижилери болган. Ол дээш дружина тускай шаңнал алган. Ол ышкаш корум-чурум хажыткан, хөлүн эртпир эзирээн, шош-содаа кылган кижилерни эвээш эвести туткан.

Кызыл үлетпүр бараанар садыының директору А. Саттың, ында партия организациязының секретары Н. Богомикованың, комсомол комитединиң секретары С. Петрованың дружинниктериң ажылынче доктаамал кичээнгей салып турары, улусчу дружинаның командири П. Вишуренконуң билдилиг удуртулгазы болгаш кызымак чоруу корум-чурум хайгааракчыларының ажылының чедишкиниг болуруп хандырып турар. Администрация болгаш парторганизация дежурныйлаашкынарга транспортту үндүрүп берип, идепкейлиг болгаш хайгыыл үезинде шылгараан дружинниктерни өртектиг белектер-биле шаңнап, шөлээзинге төлевиргиг үш хонукту немеп берип турар.

Бо коллективтиң улусчу дружиназының 1977—1978 чылдарда эки ажылдааны дээш, оларның организастыг, идепкейлиг чоруу дээш ССРЭ-ниң иштики херектер министри Н. А. Щелоков дружина командазын хүндүлеп бижик-биле шаңнаан. Ол бедик шаңналды Тыва АССР-ниң иштики херектер министри С. С. Чакар министриниң даасканын өзүтаар коллективтиң дружина командазынга тывыскан. С. Чакар оон-биле кады ол дружинаның эң идепкейлиг дружинниктери А. Бойкина, М. Маады, М. Лопсан, П. Вишуреню оларга республиканың иштики херектер министриниң өртектиг белектерин тывыскан. Оон аңгыда Кызыл үлетпүр бараанар садыының директорунуң дужаалы-биле 8 дружинниктер база өртектиг белектер-биле шаңнатканнар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧҮГЛЕ ШЫННЫГ УГААН-БОДАЛ-БИЛЕ

Шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуг чавырылдырарынга улуг үе-чада, тайбыңны быжыглаарының хөрзөнге чугула салыышкын болдунган. Аңгы-аңгы чурттарның болгаш диптериң ак сеткилдиг кижилери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Президентизи Дж. Картер-биле Венага бедик деңнелге бооп эрткен ужуражыышкынын ынчаар үнелеп көрүп турарлар.

Бистиң бөмбүрзектиң кырынга делегей байдалын чогумчалыг кылдыр эжижидерин ханызы-биле күзеп турар делегей кижилериниң кичээнгейи бүгү дөрт хүннүң дургузунда ийи улуг күрүнелерниң удуртукчуларының чугаалажыышкынынче уг ланган турган деп чугаалаар болза, хөөрем эвес болур. Ынчангаш оларның идегели болгаш күзели боттанган-даа. Июнь 18-те Австрияның найысылалынга Л. И. Брежнев биле Дж. Картер стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында керээге (СБК-2-ге), а ол ышкаш өске-даа совет-америк документилерге ат салганнар.

Ат салыр дээш алды чыл ажыр белеткеп, ажылдап келген ол керээниң ужуур дузазы хамыктың мурнунда стратегтиг чепсектерни сан талазы-биле «тулдур» кызыгаарларын, а ол ышкаш оларны шынар талазы-биле болбаазыраңгайжыдарын соксадырын көрүп турар документилер-биле тодараттынар. СБК-2-ниң керээзи болза, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың-даа эргеажыктарын барымдаалап көрген шын угаан-бодалдың чепшээрежилгези бооп, деңгериниң болгаш бир дөмей айыыл чок чоруктуң принципинге үндезилеттинген деп ийи тала онзалап демдеглээн. Ол ышкаш ук ак-кара чок дугуржулганы ыяк хынап турар болганы оон-даа дудак чок чугула.

Моон алгаш көөрге, СБК-2-ниң керээзи боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле улуг хемчег бооп турар. Венага ужуражыышкын СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң улуг Ленинниң чагааны тайбыңга ынакшылдыг даштыны политиканы херек кырында боттандырып чорудар талазы-биле кызымаккай, чайгылыш чок ажылын бүзүрелдии-биле көргүскен.

Н. СЕТУНСКИЙ. (СЭТА).

ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ЁЗУЗУ-БИЛЕ

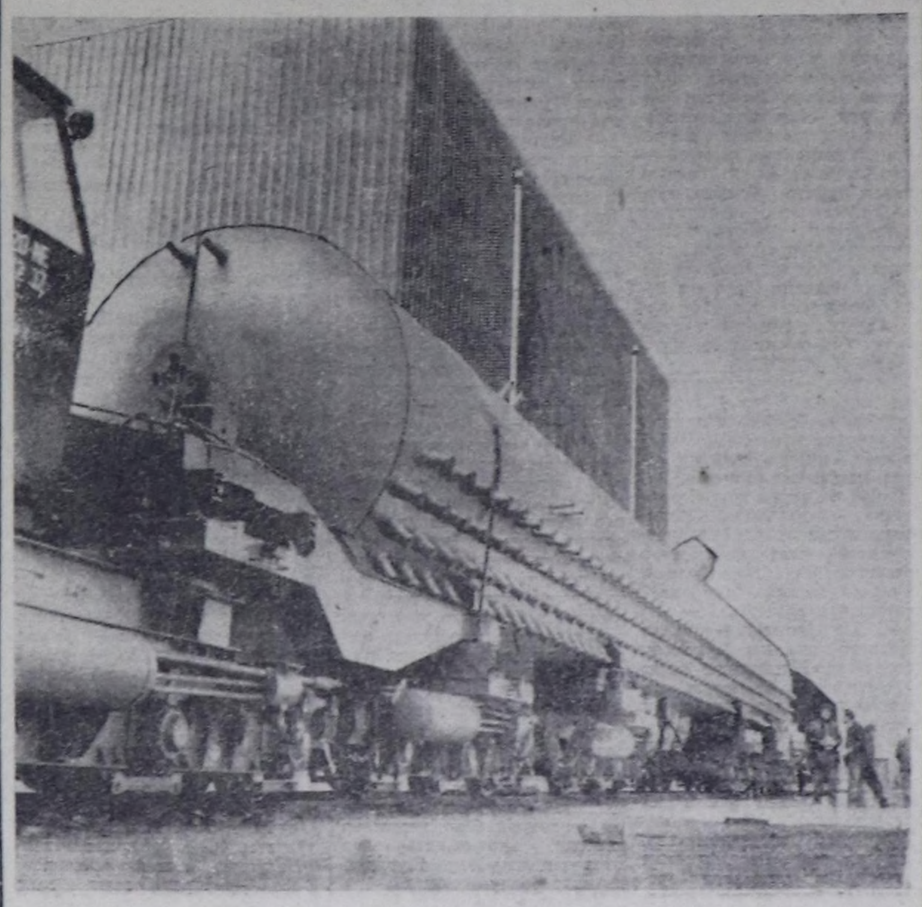

Социалистиг Югославия биле Совет Эвилелиниң экономиктиг кады ажылдажылгазы чедишкиниг калбарын турар. Сараевонуң «Энергоинвест» каттыжыышкынының термоаппаратура кылыр заводунда ССРЭ-ниң чагыын өзүтаар атомнуг электростанцияга эптеп тургузар баштайгы бүс сепараторун кылган (чурукта).

В. ЛЕДКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЖУЛАВЫ—ПОЛЬШАНЫҢ ТАРААЛАҢ ОРАНЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның девискээринде далай деңнелинден чавыс кара чаңгыс чер—Висла хемниң ак-сында Жулавы болур. 180 муң гектар чер бойдустуң өзулуг-ла хайырлалы бооп турар. Дыка хөй чалдар болгаш плотиналар үерлээшкинден болгаш күскү суг чалгыларындан ол черни идегелдиг камгалап турар.

Ол черниң бүгү-ле 85 күркөдөө ажыл-агый бүдүрүлгелерин гектардан-ла 40 центнер чигир свёклазын алырының үндезинин салган. Эрткен чылын чамдык ажыл-агыйлар гектардан 60 центнер тарааны, 750 центнер чигир свёклазын ажаап алган.

ВЕНГР ҮЛЕТПҮРНҮҢ ЧОРГААРАЛЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Дебрецентиде шарик-подшипник комбинады — венгр үлетпүрнүң чоргааралы. Аңаа бежен чылдарның эгезинде совет документацияга болгаш технологияга үндезилээш, баштайгы продукцияны кылып үндүрген. Ол үеде завод чурттка чылда-ла чүгле 3 млн. подшипниктерни кылып бээр аргалыг турган. ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганың ачызында ол чугула продукцияны чылда 28 млн. чедир берип турар апарган.

ЭДЧ-НИҢ ШУГУМУ-БИЛЕ

СОФИЯ. (СЭТА). Бүдүрүлгени специализастап, кооперастаарының дугайында ийи болгаш хөй талалыг дугуржулгаларны өзүтаар Болгария Экономиктиг Дузалажылга Чевүделиниң чурттарынга амгы үеде болбаазын 400 ажыг хевирниң машиналарын болгаш дериг-херекселдерин кылып берип турар. ЭДЧ бежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг таарыштырылгазының комплекстиг программазынга үндезилээш транспорттуң көдүрүлге дериг-херекселин, электроннуг саналга техниказын болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын кылып үндүрери БУР-да шалыкын темниг калбарын турар.

ОРУК ТУДУУ

ГАВАНА. (СЭТА). Чоокта чаа-ла куба найысылалдан Санта-Клара хоорайга чедерде чартык хүн үнер турган. Бо хүннерде ол орукту эртерде ийи шактан бичии-ле хөй үе негеттинер апарган. Ортулуктуң дал ортузунда чазап кылган, ужудуушкун шөлү ышкаш, национал орук сөөртүлге үезин болгаш кывар чүүл чарыгдалын дыка кызырып, транспорттаар чүүктүң хемчээлин улгаттырар арганы берген.

Кубада орук тудуушкунуче улуг кичээнгей салып турар. 1976—1980 чылдарның беш чыл планында муң хире километр магистраль орук-тарын, барык 4 муң хире километр шыырыглыг болгаш 7 муң километр чазаглыг орук-тарны кылырын көргеп.

СОКСАДЫРЫН КЫЙГЫРГАН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индия-биле кожа Пакистанның девискээринден реакциялыг күштерниң Афганистанга удур хоралакчы үүлгедиишкиннеринге холбаштыр ында улуг сагыш салып турар. Афганистанның иштики херектеринге даштыкыдан холгаарлаашкынының ойталаар аргажок бадыткалы барын Индияның премьер-министринин оралакчызы болгаш камгалал министри Дж. Рам чугаалаан. Пакистан биле Афганистанның аразында дүшкүүрлүг чоруктуң улгадыры ол бүгү девискээрге күзеңчиг эвес уржуктарга чедирип болуруп ол айыткан.

Пакистанның кызыгаар районнарында тускай лагерьлерде америк, пакистан болгаш кыдат сургакчылар Афганистанче октаар деп турар контрреволюстуг дээрбечилерни чыып, белеткеп турарын «Патриот» солун бижээн. Ол солун Пакистанны хоралакчы идегеттерге дузалаарын соксадырынче кыйгырган.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

ПАНАМА. (СЭТА). Чуртка дүвүрээзиниг байдалды тургузуп, социал-экономиктиг чаартыышкынны болдурбас дээш империализмиң болгаш чурт иштиниң реакциялыг идегеттериниң үүлгедиишкиннерин Панаманың депшилгелиг күштери шиитпирлин-биле буруу шаап турар. «Критика» солунуң бижээнин-биле алырга, сөөлгү хүннерде фашистиг идегеттериниң үүлгедиишкини Панамада удаадараа бооп, конституция өзүтаар чазакка болгаш национал гвардияга дорт удурлавыышкынар бооп турар.

Панаманың қедергей чөөн болгаш барыын үзелдиг бөлүктери чили фашистериниң аргаларын боттарынга чепсек кылдыр ажылап алганын ол солунуң үүлүнде демдеглээн.

ИЙИ ТАЛАГА АЖЫКТЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле совет-америк кады ажылдажылга калбарын турар. Порттарга болгаш эрик/кыдыының сугларынга боктарны болгаш нефть дамдыларын чыып, арыглаар тускай совет судноунуң канчаар ажылдаарын Нью-Джерси штатка көргүзүп, херек кырында шенээн. Жлановонуң судно септеэр заводунга кылган ол судноунуң чериниң хөй-иштизи дыка сонуургаан.

Далай кырының боктарын, хирлериин болдурбазының талазы-биле айтырыгларын херек кырында шиитпирлээрге Совет Эвилели байлак дуржулгалыг деп долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының агентилелиниң удуртукчуларының бирээзи Дж. Фарлоу чугаалаан. Специалистериниң бодап турарыбиле алырга, совет порттар американнарныңдан дыка арыг. Ынчангаш бо талазыбиле кады ажылдажылга улуг ужур-дузалыг бооп турар.

Бөгүн—Совет аныяктар хүнү

Шалыпчы ажыл-херек-биле

Чалыы назынның байырлалы—совет аныяктарның хүнүн, бүгү чурттаазында ышкаш, найысылал Кызылдың комсомолчулары болгаш аныяктары чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуп турар. Партия организацияларының удуртулгазы-биле хоорайның комсомол организациялары ажыл-агый чорудулгазынга аныяк өскенниң киржилгезин улам идепкейжидер, оларның күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар.

Онгу беш чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш демисел комсомолчуларның болгаш аныяктарның күш-ажылчы болгаш идейлиг дадыгыышкынынга өзүлүг школа болу берген. В. И. Ленинниң төрүттүгүнүнден бээр 110 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш өске бүгү черлерде ышкаш, хоорайның аныяк өскенниериниң ортузунда улам калбарын турар. Ында үлетпүрүүн, тудугуун, транспорттуң база амыдырал хандырылганың шугумунда ажылдап турар комсомолчу-аныяктарның 56 коллективтери хаара тутпунган. Бүдүрүлгениң 240 мурнакчылары амгы үеде бо чылдың ийиги чартыының үлүүнде ажылдап турар, а 45 аныяк ажылчыннар беш чылдың даалгаларын күүседипкен. Ындыларга автосептелге заводунуң ажылчыннары Михаил Бочкарев, Виктор Күжүгет, дааранылга фабриказының ажылчыны Раиса Рычкова, чолаачылар Виктор Баев, Николай Нефедов болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. ВЛКСМ комитеттери социалистиг чарышты калбак нептерелдиг кылдыр организаставышаан, бүдүрүлгениң мурнакчыларының, күш-ажылдың хоочуннарының, дагдыныкчыларның ролүн улуг ужур-дузалыг деп санап турар.

Хоорайның партия организациязының удуртулгазы-биле комсомол комитеттери оолдар, кыстарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш аажы-чаң кижизидилгезин эжижидериниң бүгү хемчегларын ап турар. «СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин—амыдыралга» деп Бүгү-эвилелдің Ленинчи зачёду аныяктарның идейлиг кижизидилгезиниң бир кол хевири болуп, ында ийи муң ажыг кижи киришкен. Зачёт чоруп турда комсомолчу бүрүзү «Коммунизмге өөренир» деп хуулда комплекстиг планны хүлээп алган. Улуг Ленинниң хөрзөнге аныяктарның шынчызын ол зачёттуң түңелдери көргүскен. Зачётка киришкеннериң хөй кезии ону дужааган, муң ажыг кижини ВЛКСМ-ниң хүлээлеңинге хүлээп алган. ИХМ-ниң, статистика эргелелиниң, «Тыва септелге тудуг» трестиң, Кызылдың аъш-чөм болгаш үлетпүр бараанар садыларының комсомолчулары Ленинчи зачётка эки түңелдерни көргүскен.

«Коммунизмге өөренир» деп комплекстиг планның кол звенозу болза марксистчи-ленинчи теорияны шиңгээдип адыры болур. Комсомолдуң политчырыдыышкынының бежен болгумунге кичээлдерни 1200 оолдар, кыстар дооскан, муң ажыы дээди өөредилге черлеринде, техникумнарда, училищелерде бот-өөредилге-биле өөренип турар. Статистика эргелелинде, типографияда, Кызылдың аъш-чем бараанар садыында, № 1 АТБ-де политбөлүмнериниң ажылы организастыг, бедик деңнелде тургустунган. Лекция, беседаларны хөй-биле чорудуп турар апарган.

Революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле Бүгү-эвилел походу, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары-биле ужуражылгалар, эрсдидим чоруктуң кичээлдери болгаш интернационалчы найырал клубтарының ажылы аныяктарның кижизидилгезиниң чугула хевири болу берген. Чер-черге спартакиадаларны, «Өрүглүг мячык», «Алдын шайба», «Хөм мячык» клубтарның шаңналы дээш маргылдааларны эрттирери чаңчыл апарган.

Эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Күр чер» деп номнарынга хөй-иштиг-политиктиг номчулгалар комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейлиг киржилгези-биле эрткен. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүгүнүң хүнүнден бээр 110 чыл болур оюнга тураскааткан «Ленинниң херээ чурттап база тиилеп турар» деп Ленинчи номчулгалар эгелээн.

Ынчалзажок хоорайның комсомол организациязының аныяктар ортузунда идейкижизидилгелиг ажылында четпестер база бар. Тус-тус кижилер-биле ажылды, Ленинчи зачётту, лекция, беседаларны, Ленинчи номчулгаларны чогуур деңнелге ажыглавайн турар. Культурлуг дыштанылганы организастаарының, иштиг чуртталга черлеринде ажылдың айтырыгларын багай шиитпирлеп турар. Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң кижизидикчи ролүн, социалистиг чарышты организастаарын чогуур деңнелге ажыглавайн турарындан күш-ажылдың сагыага-чурумун үрээр чоруктар хөй.

Совет аныяктар хүнүн шалыпчы күш-ажыл, кончуг эки өөредилге-биле уткуп тура, хоорайның комсомол организациялары шиитпирлезе чогуур өске-даа соруулгаларже кичээнгейин мөөнней, чарышты улам калбартыр.

А. НОВИКОВ,
ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң ийиги секретары.

Бир чагаанның изи-биле

ХАЙЫРААН ДАЛГАН

«Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң төвү: Бүр-Чер суурнуң Чедер деп кудумчузунуң бир талазында тараа складының чанында чартыы чок бичии сарайжыгаш бар. Ынай-бээр эртип-дужуп тургаш көөрге, оон ак туман хат аайы-биле бурунайныр үнүп турар. Бо болза совхозтуң мал чеминге хереглээр далган дээрбелээр чери-биле. Ында бичии «машина» хөделип ажыллаан, дээрбелээн далган узун хоолайны дамчыштыр төктүп балып турар. Сарайжыгаштың чартыы чалагай болганда, бедиктен саарлып баткан далганның хоюу хат аайы-биле эстеп порт баар, чүгле чарбазы автар. Машинага долдур чүдүрген тарааны чуура дээрбелээш, дедир ол машинага чүүверге, чүгле кузов ооту хире болур. Үнелиг чемниң шак ынчаар төгчеттинип турарын көргеш, хайыраан далганны деп бодап, кижи сеткилди хомудаар-дыр.

Ук дээрбенин ажылчыны Д.-Б. Оржак сарайны улагаттырып, хат какпас кылыр ханалап бээрин совхоз дирекциязынлан эрткен чылын-на дилээн. Ажыл-агыйның удуртукчулары айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээрин аазааш, мынчага чедир канды-даа практиктиг хемчеглер албаан».

Бүр-Чер суурнуң чурттакчызы Ш. Сарыглар мындыг уткалыг чагааны редакцияже чоруткан. «Тиилелге» совхозтуң директорунуң хүлээлгеэ күүседип турар Д. Оржактың биске харылааны болза: «Чагаада бижиттингеи фактылар шын. Далган дээрбелээр черни совхозтуң тудугжуларының күжү-биле септеп кылыры июль 1-ге чедир доозарын прораб Ч. Ондарга дааскан. Ону херек кырында боттандырары дээш совхозтуң дирекциязы бүгү-де хемчеглерни ап чорудар апаар».

А. ЗАЙЦЕВТИҢ «Чалыы пазынның самы» деп фотоэтюду.

Чайлаамдыва көжүп ор мен

Хоюм кыргып,
чугдургаштың,
Хоюг дүгүн
дужаапкаштың
Сагыш-хөрээм ажый берген
Чайлаамдыва көжүп ор
мен.
Үүргене, хылба, ай, бес
Үнүп келген аяңнардан
Челбик салгын сырыннаарга,
Чемзиг чытка пөгүп чор
мен.
Кышкы тону—семдер дүгүн
Кыргып бээрге,
амыраштың
Дешкилешкен, үскүлешкен
Тенекпейлер—шилегелер.
Чигир оъдун тодууткадып,
Шими, суглар сускунадып,
Хоюм, малым семиртир
дээш
Хонуп, хүнзеп, көжүп ор
мен.
Адактанып, чиктенгеш,
Аалым ишти—чаа чуртта
Дажыгланып чеде берген
Таваар мени манап орар.

Ю. ЮНДЕШ-ООЛ.

НОМНУҢ ӨННҮКТЕРИ

«Эртинеин — черде казар, «Эртемнерин — номдан тыар» деп мерген-не чугаалаан. Ном — кижиниң өннүү, амыдыралга орук айтыкчызы, ажыл-ишке дузалакчы болгай.

Дөн-Терезин көдээ библиотеказы суурнуң номчукчуларынга бараан болуп, оларның сонуургаан темаларынга хамаарыштыр номнарны шилип берип турар. Библиотеканың доктаамал аалчыларының арызындан ажылчыннар Куулар Дадар-оол, Оржак Кан-оол, Саая Калдар-оол, башкылар Сарыглар Санчыт, Михаил Хертек болгаш өскедаа он-он аттарны адап болур. Олар ай санында безин 6—7-дең эвээш эвес политикалел-политиктиг болгаш уран-чечен номнарны ап номчуп турарлар. Оларның холундан номнар, журналдар, солуннар черле ыравас. Чугула доктаал, шиитпирлерни чоңга таныштырар ажылга олар база идепкейлиглер.

С. ЭРЕС-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

Телевидение

ИЮНЬ 24-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 —«Зарядкага чыскаалыңар!». 11.00 — «Будильник». 11.30 —«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!». 12.20 —Делегейниң уруглар чылынга. «Садтар кымга артарыл». Документалдыг телефильм. 13.30—«Музыка киоскузу». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 14.00 — «Көдээге дамчыдылга». 15.00 — «Театр шинаи». К. Симонов — «Даарта, 7 шакта». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шинзи. 17.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 18.30 — «Корчагинчилер». «Маадырлыг чорук уламчылавышаан». 19.30 — «Делегей байдалының дугайында». 20.15 — Силернин чагааларыңар-биле. Музыкалыг программа. 21.05 —«Парма хүрээзи». Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05—00.30 — «Мравинский дугайында бодалдар». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Төнгевде—медээлер.

ИЮНЬ 25-ТЕН ИЮЛЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

Понедельник

ИЮНЬ 25-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Отчугаш». Дамчыдылга. 18.25 — В. Распутин — «Сөөлгү хуусаа». Минусинскиниң шин театрының шинзи. 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — В. Распутин— «Сөөлгү хуусаа». Шинниң уланчызы. 20.25 — Телемедээлер. 20.40 — Чарлалдар. 20.45—22.40 — Совет Тываның 35 чылынга тураскааткан уран чүүл мастерлериниң концерти.

Вторник

ИЮНЬ 26-ДА БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.00— «Орленок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелинин ийи дакпыр Маадыры В. К. Коккинаки-биле ужуражылышкыны. 11.40 — «Аът, боо болгаш шөлөөн хат». Уран-чечен телефильм. 12.45—Москваның күүнге филармониязының үлегерлиг симфония оркестринин концерти. 13.25 — «Арыг чурттан эртиргеи амыдырал». Документалдыг телефильм. 13.55 — Медээлер. 14.00 — 17.20 — Чапсар. 17.20—Латвия ССР-ниң Күрүвениң «Дайле» танцы ансамблиниң концерти. 18.05 — Уругларга фильм. «Зебраны оорлаан». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Чечек». Дамчыдылга. 19.55 — Телемедээлер. 20.10 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.15 — Бөгүн делегейде. 20.40 — «Көдөө: ажыл-херектер болгаш айтырыглар». 21.10 — «Кады —найыралдыг ог-бүлө». Музыкалыг программа. 21.40 — Киноэпопея. «Ада-чурттуң Улуг дайыны». 15-ки фильм — «Карпаттардан Балканче болгаш Венаже». 22.30 —«Ye». Информастыг программа. 23.05 — Делегейниң уруглар чылынга. «Улуг улуска хыналда ажыл». Алдыгы дамчыдылга. 23.35 — 00.00—РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Масленникова мрлаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

19.15 — «Ешулуг оолдар». 20.00 — «Уругларга шүлүктер».

КЫЗЫЛДАН

20.15 — «Техниктиг информацияның медээзи». Дамчыдылга. 20.30—21.35 — «Ааскежик аазаашкыны». Уран-чечен телефильм.

Среда

ИЮНЬ 27-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «Ынак шүлүктери». 11.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 12.35 — А. Скрябинниң болгаш С. Рахманиновтуң фортепианога чогаалдарын Делегей конкурстарының лауреады С. Потанина күүседир. 12.50 — Киноэпопея. «Ада-чурттуң Улуг дайыны». 15-ки фильм — «Карпаттардан Балканче болгаш Венаже». 13.40 — «Ырак болгаш чоок тыр». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи, композитор В. Левашов чорудар. 14.20 — 16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 17.20 — «Сибирь черниң келир үеэзи». Документалдыг телефильм. Көдөө ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг академиязын тургусканының 50 чылынга. 17.10 — Тюмень хоорайның нефтичилериниң Культура ордузунуң уран чүүл коллективтериниң концерти. 17.30—«Скульптор Вера Мухина». Төрүттүүген хүнүнден бээр 90 чылынга. 17.55 — «Шыдыраа школазы». «Ак тергелиг» төнчү.

КЫЗЫЛДАН

18.25—Телемедээлер. 18.35—«Спорт». Кинорепортаж. 18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Челээш». Дамчыдылга. 19.25 — «Бистиң почтавыс». Дамчыдылга. 19.55 — Телемедээлер. 20.10—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.15—Бөгүн делегейде. 20.30 —«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы юридиктиг эртемнериң доктору В. М. Савицкий чорудар. 21.00—«Уттундурбас киноленталар». «Дөртен бирги». Уран-чечен фильм. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05—00.20 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский чорудар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

18.25—«Унгийниң күражылагыйы». Документалдыг телефильм. 19.00 —«Рязаньның омаштыглары. Уруглар ансамблиниң концерти. 19.30 — «Москва комсомолунуң ажылхеректери». 20.00—«Чурук бүрүзүнде хүн».

КЫЗЫЛДАН

20.15—Уран-чечен телефильмниң программазы: «Кнопка», «Оглунче». 21.15—21.45—«Кежээки лирикалыг». Фильм-концерт.

Четверг

ИЮНЬ 28-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05 —«Бистиңбиле кады кыл, бис шыкаш кыл, бистен эки кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 12.05 — «Дөртен бирги». Уран-чечен фильм. 13.35—Абхазияның Күрүвениң үлегерлиг ниити ырызының концерти. 14.10 — «Литературалыг номчулга». М. Пришвин—«Бойдус календары». 14.50—Медээлер. 14.55 — 17.55—Чапсар. 17.55—«Сээн ленинчи библиотекаң». «Улуг эгелээшкин». 18.25—Уругларга фильм. «Күзээлөөр бижидип ап болур». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер. 19.40 —«Камналга — кижи бүрүзүнүң херээ». Дамчыдылга. 20.05 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15—Бөгүн делегейде. 20.30 —«Эртемниң чедишкиннери». 21.00—«Топ телевиденениң экранында эң баштай». «Оттуукүн». Уран-чечен фильм. «Шьям Бевегал болгаш Сахьядри-фильм» компания бүдүрген. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05—00.35—Футбол талазыбиле делегейниң эш хуу ужуражылышкыны. Даниянның шилиндек командазы—ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Даниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА КЫЗЫЛДАН

18.00 — С. Прокофьев — «Уруглар музыказы». 18.20— «Мегечи». Телешин. 1-ги серия. 19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—«Харылаңар горнистер». 20.00—«Хөглүг нотаар».

КЫЗЫЛДАН

20.15—21.20 — «Танцының овур-хевирлери». Фильм-концерт.

Пятница

ИЮНЬ 29-ТА БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—«Орленок» телестудияның концерт залы. 11.50—«Оттуушкун». Уран-чечен фильм. 13.20—«Хөй санныг айтырыглар». Документалдыг телефильм. 14.10—16.00 —Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20 — Латвия ССР-ниң дугайында документалдыг фильмнериң программазы: «Рига — совет Латвияның найысылалы», «Автомарш», «Ак өртүүктан кыстар». 17.35 «Орус чугаа». 18.05—«Узбек ССР-ниң улустуң артизи Б. Закиров ырлаар».

КЫЗЫЛДАН

18.20 —«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 18.45 — «Камада Чудтуң бурунгу үүлдери». Телефильм. 19.05—«Тыва неделя». Информастыг программа 19.20—«Чаагайжыдылгага—хүн бүрүнүң кичээнгейи». Дамчыдылга. 19.30 — «Чонуң уран чүүлү» Дамчыдылга. 20.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15—Бөгүн делегейде. 20.30—«Кижи. Чер. Октаргай». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар. 21.15 — Сойгу чүктүң орус улустуң Күрүвениң ниити ырызының концерти. 21.40—Киноэпопея. «Ада-чурттуң Улуг дайыны». 16-гы фильм. —«Польшаны хостааны». 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05—00.50—«Ак дүнелер». Уран чүүлүн фестизалы. Балет кежээн. Ленинградтан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

18.20—«Москва болгаш москвачылар». 18.50 —«Аныак спортчунуң улуг ареназы». 19.20—«Беш чыл—мээң чалыы үем». Бирги беш чылдың түүгларының дугайында телеочерк. 20.05—Шуптузун биле алыксаар мен». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

20.15 — Чарлалдар. 20.20—«Мегечи». Телешин. 2-ги серизы. 21.20—22.05 — «Үннер делегейинде». Телефильм.

Суббота

ИЮНЬ 30-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00— «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.00 — «Шевер холдар». 11.30—«Силерге, аделер». 12.00—Делегей конкурузунуң лауреады А. Севидов ойнаар. 12.15 — Киноэпопея. «Ада-чурттуң Улуг дайыны». 16-гы фильм — «Польшаны хостааны». 13.05 — «Номчуур үүлүдер». Дамчыдылганы профессор Н. М. Сикорский чорудар. 13.50—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. 14.20—«Даарта — Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү». РСФСР-ниң хем флодунуң министри Л. В. Багровтуң чугаазы. 14.30—Уругларга фильм. «Капитан». Уран-чечен телефильм. 15.00 —«Спортлото» тиражы. 15.15—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлалдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белавчикова чорудар. 16.00— Бөгүн делегейде. 16.15 — «Чеҗиш». Улус чогаадылгазының телепрограммазының 3-кү делегей фестивали. Марокко. 16.35 — Бөгүн — Чогаадыкчының болгаш чаартыкчының бүгү-эвилел хүнү. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң чогаадылгалар болгаш ажыдыышкыннар херектериниң талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы И. С. Наяшков киржир. 17.05 — «Бистиң байыр чедиришкиннивисти хүлээп алыңар». Чогаадыкчының болгаш чаартыкчының хүнүнге музыкалыг программа. 17.50—Красноярск крайның геологтарының айтыгыларынга политиктиг тайылбырлакчы В. И. Бекетов харыылаар. 18.50 — «Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 19.50 — «Магниткашын оду». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 20.20 — Концерт. 21.20—«Күскү тоогу». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. М. Прилежаеваның «Күс» деп тоожузу-биле. 1-ги серизы. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05—00.35 — Эстрада ырызыңың «Алдын Орфей» дээр Делегейниң XV фестивалының лауреаттарының концерти. Болгарыдан дамчыдылга.

Воскресенье

ИЮЛЬ 1-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40 — «Зарядкага чыскаалыңар!» 11.00 — «Будильник». 11.30 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!» 12.30 — Делегейниң уруглар чылынга. «3 «В»-де сочиненнелер». Документалдыг телефильм. 12.50—Мультфильм. 13.30 — «Музыкалыг киоск. Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 14.00 — «Көдээге дамчыдылга». 15.00 — «Театр шинзи». М. Горький — «Меге чоос». ССР Эвилелиниң Күрүвениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шинзи. 17.05 —«Кино аян-чоруктар клуву». 18.05—«Бөгүн — Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң далай флодунуң министри Т. Б. Гуженко киржир. 18.35 — Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүнге тураскааткан концерт. Күрүвениң Төп концерт залынган дамчыдылга. 19.30 — «Делегей байдалы». 20.10 — Улуг номнуң эгелери. «Бурунгаар, үе». 2-ги фильм — «30 чылдарның кижилери». 21.10 — «Күскү тоогу». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серизы. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05 — «Музыка амыдыралы». Тележурнал. Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова болгаш РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы композитор А. Ниротаев чорудар. 00.05—00.55 — Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүнге документалдыг телефильмнериң программазы: «Бүгү амыдыралга — Волга», «Катамаран дуза көргүзер» биле далажыпкан». Төнгевде — медээлер.

(Рассказ)

Кежээки хүн чүгүрүүнде кире берген. Ооң сөөлгү чидиг кызыл херелдери Өдер-Даг бажындан ханып келген болган. Ол черле мынчаар орайтадыр туруп көрбөөн. Чаш-Уруг-даа инектерин мындыг орай саап көрбөөн. Достайган кажаада иттерин эргип көргеш, кур кажааның аксын ажыдып каан. Иттер амдыызында суг ижери ижип, аал өдөөнге кавырактанып турзуннар. Че, харын, Өртең-Оваа артында аңгысче оттап үне берзе улам эки деп, ол даамай бодаан.

— Чаш, инектерин саапкаш, даштын одагга ийи паш чүведен хөөредивдем. Үё-үё. Бажым дээрге чарык-бузук шуурууп-биле дөмей ийин. Мен даштын бир чүве баглап кагдым. Шыраа холчок чүведир. Аалчыыска оода изиг хан чиктеш чорудар-дыр. Далаштыг, дораан чоруур мен дээр кижи чорду бо—дээш, Кушкаш-оолче бүдүү караан баскан.

Чаш-Уруг инектерин шалыкыны кончуг саггаш, досканарда хойтпаан көңгүредир бышкылай каапкаш, он беш литриниң кочалдарын долдур куткулап алган. Хем эриинде одагның-даа, өгнүң-даа ыжы буругайныш, эжишкилер чүдедир арагалап алза-даа, чугаа-соодун уламчылавышаан, аъш-чемин чип, чылыг сүт арагазын соодун ижип органнар.

— Чадаг канчан суур чедер кижи боор сеп, эш. Ынчалаадаа куду бригада төвү чеде берзинзе, оон чүве үүлбес-ле болгай — деп, Достайган чугаалаан. Кушкаш-оол ынаваан турда-ла, барбазының дүвүнге өлүрген чүвезинин ужазын, буттарын суп бергеннер.

Иттер эртенги аш өлүп хандыр оттаан алган, сарыг хоорзада чаптыла берген чораан. Достайган чүдөөнинден соок суг ижиксеп, чамдыкта мырыңай огуп каап олурган. Өртең-Оваа кырындан куду көргеш. Дагыр-Шеминин кылаң кара, соок суун сактырга, хемниң шаалаан даажы кулакка дыңналып келип болган. Хартыга бөгүн база-ла чиктин кончуг. Оларда малдаа хайгааравас, ээзинче-даа чоокшулавас, - ойнаан, күске, күжүген үнүүрлери-даа каскаинавас болган. «Оода-ла бо иттын чиктинн, арагага түлеп. баксыраан кижиден дора. Аарый берген эвесне моң» — деп бодап, аңгыс бажынче эленейнин чорупкан.

Достайган чоогадан үнгеш, дөң кырыңа үнүп келгеш, иттерениң бажын доза чиик машина халдып келген. Аааа-ла эвес, шагдаа черинин сарала машиназы бооп-тур.

Район төвүнден келген лейтенант кадарчының айтырыын кулак дашты-биле эрттирипкен чүве дег, иттер аразындан чидиринкен малын ончалаан ышкаш, эргий көргүлээш, чугаалаан:

— Чазый кижиниң чараазы сайыраар кылдыр семирээн иттер-дир. Коданыны өдекче сывыртан бадыргаш, кажаалавыдам, кадарчы, санаа көөр-дүр.

— Чаа, даргалар. Ында чүү боор. Силер харын аалче балы барыңар — дээш, иттерин дайгырып, аалче үглай хай деп эгелээн.

Иттерни кажаалапкавда, Сергелең дарга Достайганның соолгу айда санаашкын эрттирген отчёдун хынап көрген.

— 420 баш хунан ирт бүрүн ышкажыл, кадарчы?

— Ынды ийин, дарга. Саная соонда ай безин четпеди.

Корткан-ирткен Чаш-Уруг шывык тудуп алгаш, кажааның дөрүндеи иттерни ай дээн. Келген улус шуут читкелеп турган, шыгыы-даа санаан, эң сөөлгү ирт кажаадан үнерге, сан 409-ка доктааган.

Достайган, Чаш-Уруг боттарынче аңгадап көрүшкеннер.

— Он бир ирт четпес-тир, кадарчы, канчап барганыл?— дээн айтырыг аяс дээрден чаңнык дүшкен чүве биле дөмей болган.

— Орта чоор бе, күжүр даргалар! Оор-даа алыр хире чай болбаан. Үстүн-частың чиде бээр барымдаа чок. Карак салбайн кадарар улус бис — деп, Сергелен дарга ону бадыткаар боор дээнзиг, Достайган олче көрген.

— Ол хирезинде он ажыг ирт, та черже кире берген, та агаарже үне берген билдинмес де. Бо дүне аалынарга кым кээп чорду?— деп, дарга шыңгыы айтырган.

— Ак-Довурактан эжиис Кушкаш-оол келди. Чүгле хонгаш, чоруй барган кижи.

— Аалың хавы ишкир болган боор, каш шил арага иштиңер, шынын чугаала, Чаш—дээш, салбыр эргелекчизи Чаш-Уругда-ла барган.

— Ой та, дарга. Ыы, үш шил ак... бир шил кызыл арагалыг чорду.

— Билдингир-дир, кодан девискээрин хыпап, оорларның ирт чүдүрүп, машина тургускан черин чуруп, хемчээп алыр-дыр, даргалар — дээш, лейтенант кадарчыларже хал көрүүп келген. Силер артыш калыңар. Бис-биле кады суур кирер силер. Бирээкер иттерни кодандан ыратпайн дозуп турзун—деп мындыг болган.

Достайган, шагдаа ажылдакчылары, Сергелең суглар кодандан чүгле чээрби базым черде эл баарында машина изин тып алганнар. Кажаабиле ол аразында ис дээрге кара кизирт чүве болган.

— Аа халак, кончуг букту. Кушкаш-оолду. Оода-ла ылым канчап барганы ол!— деп. Достайган доңга бажын ташкыланып, чукургулаан.

— Силерни ужур сыган алганда, ытта чүү боор, ол хөөкүйну удудуптары барыктыг үүве ыйнаан—деп, та кайызы чугаалаанын Достайган орта дынаваайн барган. Хөөнү карарып, кускузу келп берген. Сагыжы аарып, мунгараан Чаш-Уруг кайын ыраар, иттерин оожургадыр дозуп каап, маңнап келген. Чүвриин ужурун билип каап:

— Куурумчу Кушкаш-оолду, он ажыг чыл иштинде чидип-чидип, ам кээп бистиң бажывысче суг кутканы олдур. Кая-даа истеп, сүрдүрген чоруур чүве-дир оң. Баш сугар чери чок, канчаар, чоор улус боор бис, даргалар — деп, ыы-сыызы-биле чаныып, дилеп эгелээн.

— Шыы-дыр ийин, кадарчы. Кушкаш-оол ышкаш оорлар алды аргалыг, беш мегелиг. Хүндүлел, найырал—ыдыктыг чаңчылды хүлле быглап чоруур улус-тур. Ол хирезинде баш сугар чер тыппастар. Ооң аныязынга алзып, серемчилел чогуңардан бодуларга, совхозка улуг когарал чедирер частыңар. Ынчалза-даа оорлар ой-маанда туттурган—дээш, Сергелең дарга оорларны дүүп-не хайгаарап, доскуулдарны кыңчыгар аргажок кылдыр холга алыр дээш иттер чүдүрген машинаны ооң эргер оруунга маңадып турганын тайылбырлаан.

— Кушкаш-оол чадаг эвес, аалдан ийи километр хире черде ыыргай кызыл-хараган аразында мотоцикл чажырып каап турган. Көрдүң бе, оорлар база кончуг. Бо үениң машина-техниказын, арага-дары, эм-таңдан бээр ажыглаар апарган. Хартыгаңны олар хораннап өлүрбөөн, а удудуп каапнар болдур эвеспе...

Милицияның сарала машиназы совхоз конторазының чанында тура дүшкен. Достайган контора херинде кажаалап каан иттерни көрүп каап. Ооң хөрээ карацылап, караанын чаштары сыстып келген.

— Хөөкүй-ле малдарымы— деп, ол химиренген.

— Оор алган иттерни онча-менди хүлээп алганывын дугайында адың сал, кадарчы, харысалга дугайында бодуныңн даргаларын, сээн арын-нуурун сени шиидер апаар—дээш, аныяк лейтенант Достайганче чуга папказындан документ суган.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дамчытканын өзугаар алырга, бөгүн республикага бүрген, аязын каап турар хүн болур. Барыын угланышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр болур. Агаарның температуразы 29—34, чамдык районнарга 21—26 градус чылыг. Кызылга бүрген, аязын каап турар, чагбас. Барыын угланышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Агаарның температуразы 32—34 градус чылыг болур.

КИНО

ИЮНЬ 24-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «Киночыынды» 9.30, «Садыгжы херээжен болгаш шүлүкчү» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Зоя» 9.45, 11.40, 13.25, 16.50, «Совет кишонун тургустунганы» 15.30, «Робин Гудтуң ээп келгени» 18.45, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дүрген чалалга» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30, «Киночыынды» 10.00, «Чогаадыкчы амыдыралдың арыннары» (Григорий Александров болгаш Любовь Орлова) 11.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Валерий Чкалов» 10.00, 12.30, «Ынанышкын сылдызы» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАИГЫ: «Петр хаанның арапты кадайландырган дугайында тоол» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

ИЮНЬ 25-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «Нью-Йорктуң каржы-дошкун арыы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гран-при» 10.00, 11.40, 13.20, «Совет кинонуң тоогузу» 15.20, «Садыгжы херээжен болгаш шүлүкчү», 16.45, 18.45, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Робин Гудтуң ээп келгени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хүн адаанда чер» 15.00, «Дүрген чалалга» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдыраа болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллиниң 2-31-75, культура киллиниң 2-23-54, көдөө ажыл-агый киллиниң 2-21-47, үлетөөр киллиниң 2-22-64, чагаа киллиниң 2-41-27, информация киллиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерия ның 2-12-45, солун келбейн баргада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16555. Чагыг № 1043

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылыыр галазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00556.